

SPLIT I TROGIR NAKON UPISA U UNESCO-ov REGISTAR

Uvrštavanje u UNESCO-ov registar spomenika povijesnih jezgri Splita i Trogira imalo je, bez dvojbe, pozitivne efekte. Naime, registracija je pridonijela popularizaciji tih gradova i u sferi marketinga. Pozitivan je učinak i samosvijest građana o važnosti njihovih gradova. Značajni uspjesi postignuti su i kod školske populacije intenzivnijim radom na edukaciji o čuvanju povijesne baštine. Osobito su vrijedne akcije takozvanih UNESCO-ovih radionica unutar kojih se srednjoškolcima razvija senzibilitet za tu građu. Može se primijetiti da su se Trogiru povećala sredstva namijenjena spomenicima kulture, posebno za zaštitu Katedrale. Međutim ni u jednom ni u drugom gradu, na žalost, nema sustavnih urbanističkih projekata koji bi ponudili koncept rehabilitacije povijesnih jezgri.

Sama činjenica da je povijesna jezgra Splita spomenik svjetskoga značenja pomoći će u dobivanju međunarodnih kredita. No, konkretnih zahvata na osnovi međunarodnih projekata još nema. Registracija, dakle, ima nekih efekata tek na simboličkoj razini. Povremeni posjeti stručnjaka UNESCO-a uglavnom su kurtoazne naravi i nije nam poznato da je bilo kritika, barem ne javnih, na konkretne zahvate ili pak komunalnu politiku. Bez natječaja i javnih rasprava izvršene su mnoge prostorne intervencije. Tako je arhitekt Ivanišević (inače i autor preuređenja Marmontove ulice u Splitu) izmijenio izgled obale u trogirskoj povijesnoj jezgri koja je dijelom pokrivena betonskim pločama; motiv ovalnih brežuljaka s cvijećem prenio je, kako je sam isticao, iz parkovnih rješenja američkih gradova.

Jedan od posljednjih trogirskih perivoja, uništen i preinačen u restoran

U zaštiti povijesne jezgre Splita još se nastavlja praksa purifikacije pa tako i nakon upisa Splita u UNESCO-ov registar. Nakon registracije u međuvremenu je uništen cijeli niz kuća i jedna ulica u jugozapadnom kvadrantu palače. Nije se još proširila svijest kako je najveća vrijednost Splita upravo činjenica da je riječ o gradu koji se ugnijezdio unutar ruševina kasnoantičke carske Palače. Do početka 20. stoljeća o Trogiru i Splitu i njihovoj zaštiti brinuli su se eminentni stručnjaci svjetske reputacije zahvaljujući ponajprije Centralnom povjerenstvu za zaštitu spomenika iz Beča. O povijesnim jezgrama Splita i Trogira već se desetljećima odlučuje u uskim krugovima bez nacionalnih, a kamoli internacionalnih rasprava o pojedinim

zahvatima. Kritički glasovi prema praksi purifikacije, koja je uostalom još u tijeku, mogu se čuti tek od malobrojnih kulturnih radnika. Na službenim razinama nameće se ideja da se u tom dijelu Palače, u ruševinama carske blagovaonice, smjesti Etnografski muzej što pokazuje da nosioci te ideje uopće ne shvaćaju smisao urbanog. Naime, Split unutar Dioklecijanove palače tijekom stoljeća funkcionirao je poput civilizacijske retorte koja je uljuđivala doseljenike iz neurbaniziranoga zaleđa obale u kojima je dominantan tip raštrkanih rodbinskih zaselaka, dakle niti sela. Ideja etnografije koja valorizira vrijednosti ruralnih kultura (koje naravno ne podcjenjujemo) ne priliči samom središtu Splita, paradigmi urbane civilizacije na istočnoj jadranskoj obali. Smatramo da je smještaj Etnografskog muzeja na mjestu carske blagovaonice u Dioklecijanovoj palači paradigma za neshvaćanje i neuvažavanje simboličkih funkcija. O Trogiru bismo mogli govoriti kao primjeru nerazumijevanja grada u njegovoj sociološkoj i antropološkoj dimenziji. U teorijskom i praktičnom pristupu povijesnim jezgrama, spomeničke cjeline doživljavaju se uglavnom kao zbroj starina. Prevladava, naime, antikvarski i filatelistički pristup čija prodornost uglavnom nema snage prodrijeti iza fasada. Ne shvaća se da su gradovi živi socijalni organizmi. Povijesne jezgre neće se održati ako se ne priđe čuvanju i rehabilitaciji društvenog života. Bez ljudi kuće se vrlo brzo raspadaju. *Zimmer frei* ideologija budućnost Dalmacije i njezinih gradova vidi jedino u turizmu. Poznato je da su monokulture u biološkim i u društvenim sustavima ranjive ili, preciznije, dugoročno neodržive. Istina, od turizma se s razlogom mnogo očekuje, pogotovo u vrijeme takozvane tranzicije tijekom koje su propali ili namjerno upropaštavani čitavi proizvodni sustavi, posebno industrija. Ima shvaćanja da je industrija nepoželjni prežetak socijalizma. Gradovi bi, tako i povijesne jezgre, morali imati više

funkcija. Nije dovoljno otvarati restorane i bučne barove u prizemljima. Potrebne su i ostale gospodarske aktivnosti. Koristim se izrazom prizemna revitalizacija jer se njom rješavaju tek prizemlja kuća, a zaboravljaju ostali katovi i njihovi preostali stanari. No, treba shvatiti i gradske vlasti; one nemaju mogućnost ubiranja sredstava osim od vlasnika restorana i barova koji često izbjegavaju platiti uglavnom simbolične pristojbe za korištenje javnih prostora.

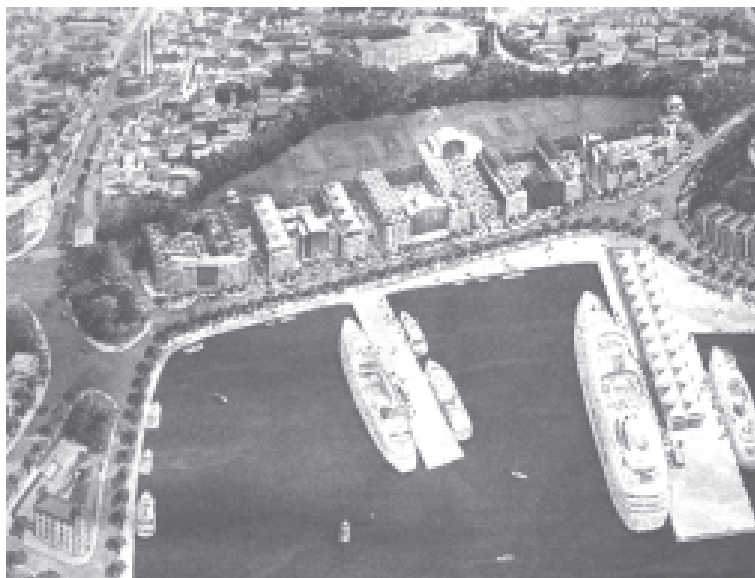
Trenutno je u tijeku proces protjerivanja preostalog stanovništva iz povijesne jezgre. Tjera ih se manjkom komunalne politike na razinu epohe. Ne shvaća se da grad ne može opstati bez svojih stanovnika, njihovih funkcija i potreba. Građane najviše tjeraju nepodnošljivom bukom iz barova. Do samog ulaza u sakristiju Katedrale je pozornica za živu glazbu koja pojačava buku zvučnicima; cijeli mali trg oko Katedrale zakrčen je stolovima. Uzurpirani su javni prostori, donedavno okupljališta građana svih naraštaja, posebno djece. Cijeli je grad zakrčen stolovima koji su zatrpali ne samo trgove nego i ulice. Na glavnom gradskom trgu više nije moguće održavati procesije i koncerte; trg nije više zajednički prostor. Javno je uzurpirano. Naravno, na djelu je proces deregulacije svojstven zemljama u tranziciji s balkanskim specifičnostima iz kojih vjerojatno nije isključena, osim oportunitizma, i korupcija. Kao primjer neshvaćanja grada kao živoga socijalnog organizma navodimo osmogodišnju školu u gradu. Za dolični izgled tog neogotičkoga zdanja brinuo se osobno početkom 20. stoljeća nadvojvoda Ferdinand Habsburg. Već desetljećima nameću se ideje da se ta škola pretvori u hotel. Kakav je to grad bez djece? Zar je grad zbroj fasada kuća s bučnim prizemljima bez građana, bez svih naraštaja? Djecu doslovno tjeraju vlasnici restorana i barova koji su stolovima prekrili gotovo cijelu obalu. Nameću se i novi sustavi vrijednosti svojstveni konobarskom, u biti kolonijalnom

mentalitetu. Primjerice, s velikim zanimanjem u lokalnom tisku bilježi se izjava nekog stranca, vlasnika jahte inače bivšeg vozača sportskih automobila, koji zadivljen izgledom neogotičke škole ushićeno izjavljuje: »Kakva škola – casino, hotel!«

Naveli bismo još jedan paradigmatičan slučaj u Trogiru, gradsku ribarnicu. U trijemu prislonjenu uz gradske zidine pored južnih glavnih gradskih vrata već se stoljećima prodaje riba. To je sastavni dio urbanih rituala i urbane scenografije. Ribarnica je premještena i stara loža sad se sezonski koristi za prodaju suvenira. Zaštita urbanih jezgri nije samo pitanje statike, stilskih detalja na pročeljima, nego i očuvanja društvenoga života, njegovih osebnosti i tradicija kao što su to bili stoljetni rituali prodaje riba.

Vrlo utjecajni gostioničari zastupaju ideje, a njih prihvaćaju i pojedini lokalni čelnici, kako bi preko trogirskog jarka, *foše*, koji odvaja grad od kopna trebalo sagraditi još jedan pješački most. Iako je bit Trogira, njegova najintimnija prostorno funkcionalna matrica, otočić spojen jednim krakom s kopnom, a drugim sa susjednim otokom. To se ne uvažava i ignorira unatoč apelima najistaknutijih historičara umjetnosti. Nakon upisivanja Trogira u UNESCO-ov registar uništen je jedan od posljednjih privatnih perivoja u gradu. Većina intervencija naizgled je sitna, poneka betonska terasa, novi tipovi krovnooga pokrova. No, s vremenom će doći u pitanje slika cjeline pojedinih naselja. Na fasadi Katedrale, primjerice, projicira se svjetlosna reklama. Većinu spomenika ni u Splitu ni u Trogiru više nije moguće snimiti, toliko su nagrđeni i prekriveni reklamama.

Za Split se sprema projekt enigmatičnog imena AFKO. Riječ je o američkim investitorima. U novije doba sve je enigmatično, skrovito, bez javnih uvida i rasprava, a oni

Zapadna strana splitske luke prema projektu AFKO

najpozvaniji, plaćeni za čuvanje, oglašavaju se tek pitijskim priopćenjima. Dakle, jedno je sigurno, splitska luka dobila bi isključivo turističku namjenu s lancima hotela. Iz luke bi trebalo izbaciti sav promet, željeznički i autobusni kolodvor te trajekte za obližnje otoke. Dakle, luka bez prometa s havajskim palmama i šekatima. Navodno, računa se s ulaskom Hrvatske u NATO pa bi trebalo osigurati povremeni smještaj i zabavu za vojnike. Projekt na Katalinića brijegu, gdje je danas spomen-svjetionik, predviđa kockarnicu. Ta namjena za najistaknutiji položaj u prostoru zaista odgovara moralnom i intelektualnome sustavu vrijednosti dominantnih političkih slojeva. Izmijenila bi se fizička i socijalna struktura. Radna snaga došla bi vjerojatno iz dalekih zemalja gdje je cijena rada još niža.

Split redizajniran prema projektu AFKO

Gdje su UNESCO-ove komisije, što je s civilnim društvom, kulturnim udrugama poput Prijatelja kulturne baštine? Njih se ignorira, uostalom kao i u Trogiru društvo »Radovan«. Na djelu je podzemna politika u koju su upregnuti pojedini arhitekti koji se ponašaju kao puki pragmatični zanatlije zajedno s političarima bez političkog i nacionalnog identiteta, ukratko, kolonizirani i potplaćeni.

Trogiru se spremaju mnogo radikalniji projekti, prema kojima će se izmijeniti sam obris otočića. Za potrebe marine zapadni će se rub grada amputirati i izgraditi lukobran poput čarobnog otočića, koraljnog grebena. Marina i hotel gradit će se prema željama talijanskog investitora kojega zastupa trogirski gradonačelnik Branko Škokić. Gradonačelnik se poziva na pomoćnika ministra mr. Milivoja

Istočna strana splitske luke prema projektu AFCO

Uzelca. Javno ga prozivam neka kulturnu javnost obavijesti što se to sprema s povijesnom jezgrom Trogira. Je li sastavio i pozvao međunarodne UNESCO-ove komisije, kad se već prihvaćaju (nečasne) ponude stranih investitora, bilo bi nužno konzultirati i međunarodne stručnjake, uključujući i one talijanske pa neka nam odgovore smiju li se takve stvari raditi u njihovim zemljama. Očekujemo odgovor.

Za minijaturni Trogir izrađuje se, dakle, projekt tek za zapadni rub grada bez plana cjeline povijesne jezgre. Za Split pak radi se plan tek za hotele u luci, i to bez novoga generalnog urbanističkog projekta. Riječ je očito o »naštivanjima« prema partikularnim interesima koji dolaze

izvan sustava, bez oslonca na postojećem i na tradiciji, izvan očiju javnosti. Istina, strani stručnjaci angažiraju se tek u pitanjima restauracije pojedinih umjetnina dok su povijesne cjeline prepuštene programiranom kaosu.

U Splitu je izgleda definitivno (?) odbijen projekt AFKO. Međutim u carskim odajama gradi se Etnografski muzej. U povijesti zaštite trogirskih spomenika, koja datira od 19. stoljeća, nikad nije bilo gore tako da se o zaštiti povijesne jezgre više i ne može govoriti.